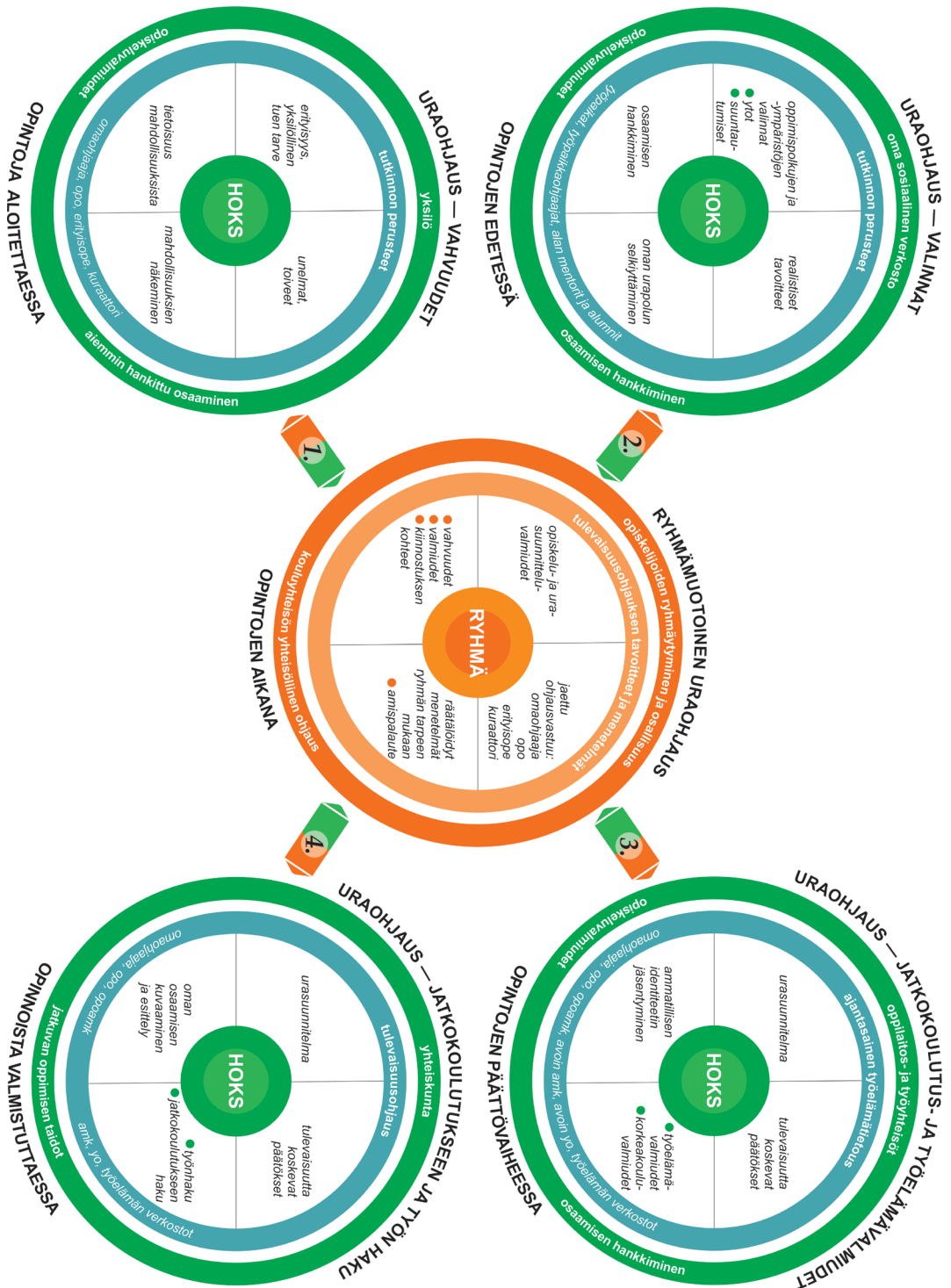


HOKS- ja uraohjausprosessin malli käytännön ohjaustyön tukena

Henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma (HOKS) laaditaan jokaiselle ammatillisessa koulutuksessa opiskelevalle (L 531/2017). Siihen sisällytetään myös urasuunnitelma, jolla edistetään opiskelijan työllistymistä tai jatko-opintoihin sijoittumista. HOKS- ja uraohjaus on käytännön työväline opiskelijalle, opettajille ja ohjaajille oppilaitoksessa ja työpaikoilla (Opetushallitus 2020b; Karusaari 2020, 28.) Lakisääteisen asiakirjan ja työvälineen lisäksi HOKS- ja uraohjaus voidaan nähdä myös dynaamisena prosessina, joka tuottaa opiskelijalle ammatillisen kehittymisen näköaloja ja konkreettisia suunnitelmia niistä tavoitteista ja toimenpiteistä, joilla hän pystyy ylläpitämään ja laajentamaan osaamistaan (Hannula 2017, 27–28).

Erilaisia Polkuja Pitkin Ammattiin (EPPA) -hankkeen HOKS- ja uraohjausprosessin mallin lähtökohtana olivat pilottiopiskelijoiden ja heitä ohjanneiden opettajien ohjauskokemukset erilaisissa oppimisympäristöissä. Mallin kehittämisestä vastasivat hanketoimijat ja kehittämiseen osallistuivat eri kouluasteiden asiantuntijatyöryhmät. Hankkeen aikana toteutettu yliopistotason täydennyskoulutus, *Ohjaus erilaisissa oppimisympäristöissä*, vahvisti mallinnuksen sisältöjä. HOKS- ja uraohjausprosessin malli kattaa opiskelijan ohjausprosessin ammatillisessa koulutuksessa työelämään tai jatko-opintoihin siirtymiseen asti. HOKS noudattaa voimassa olevaa lainsäädäntöä ja uraohjaus perustuu ammatillisen koulutuksen tutkinnon perusteissa asetettuihin pakollisiin osaamistavoitteisiin (ks. Opetushallitus 2020a).

Kuvaan seuraavaksi yksilön ja ryhmän näkökulmasta HOKS- ja uraohjausprosessin vaihe kerrallaan. HOKS on yksilön suunnitelma, mutta ryhmässä tapahtuvan ohjauksen liittäminen osaksi prosessia mahdollistaa kokonaisvaltaisemman ohjauksen tulevaisuusohjausta ja sen menetelmiä hyödyntämällä (Tulevaisuuden tutkimuskeskus 2019; Osata 2020). Ryhmämuotoiseen uraohjaukseen palataan säännöllisesti koko opintopolun ajan ohjattavan ryhmän tarpeiden mukaisesti (Ks. kuvio 1).



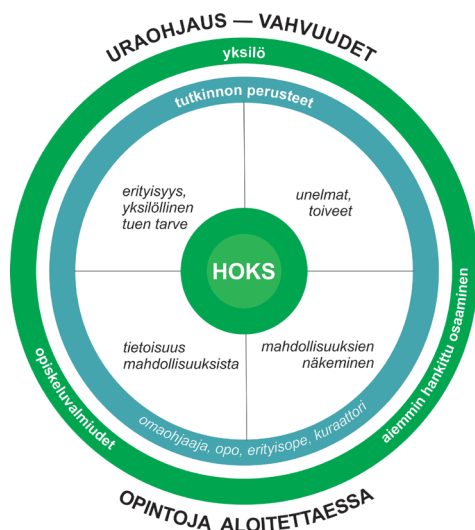
Kuvio 1 HOKS- ja uraohjausprosessin malli

OPINTOJEN ALKUVAIHEEN OHJAUS KARTOITTAÄ OHJATTAVAN VAHVUUKSIA

Opintojen alkuvaiheessa ohjauksen viitekehys on *tutkinnon perusteet* ja niissä ilmaistut ammattitaitovaatimukset. Ohjaukseen osallistuvat opiskelijan omaohjaaja (opettaja), opintojen ohjaaja, erityisopettaja ja kuraattori. Omaohjaajalla on ohjauksessa keskeinen rooli. Hän on ammattialansa substanssiosaaja, ja siten paras asiantuntija kertomaan ohjattavalle niistä mahdollisuuksista, joita alan opinnot voivat tarjota (Välijärvi 2018, 24–25; ks. kuvio 2).

Yksilön ohjausprosessin lähtökohtana on yksilön – opiskelijan – kokonaisvaltainen kohtaaminen. Ohjausprosessissa huomioidaan hänen elämäntilanteensa, valmiudet opiskella, aiemmin hankittu osaaminen suhteessa tutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimuksiin, tarvittavan osaamisen hankkiminen sekä osaamisen hankkimisen tavat ja sopivat oppimisympäristöt (Alftan, Levo-Aaltonen, Rantanen, Raudasoja & Salo 2018). HOKS on yksilöllinen ja erityinen, ja se huomioi ohjattavan ohjauksen ja tuen tarpeen. Opintoja aloitettaessa ensimmäinen HOKS sisältää tarvittaessa määritelmän myös erityisestä tuesta. Erityinen tuki on pedagogista tukea, joka perustuu opiskelijan henkilökohtaisiin tavoitteisiin ja valmiuksiin opiskella (L 513/2017; Opetushallitus 2018). Koulutuksen järjestäjällä on käytössään lukemisen ja kirjoittamisen sekä matematiikan testejä, joiden avulla tuen tarvetta selvitetään.

Opintojen alusta lähtien tapahtuva opintojen suunnittelu auttaa opiskelijaa kiinnittymään opintoihin ja vahvistaa hyvää kokemusta opiskelusta. Perusteellinen perehtyminen tutkinnon perusteisiin, opiskeluun ja tarvittavan osaamisen hankkimiseen yhdessä omaohjaajan kanssa selkiyttää opiskelijalle omien henkilökohtaisten *unelmien ja toiveiden* vastaavuutta suhteessa opiskeltavaan tutkintoon. Samalla se antaa tietoa mahdollisuuksista, mitä tutkinto hänelle voi tarjota. *Mahdollisuuksien* näkeminen auttaa opiskelijaa arvioimaan, miten ne vastaavat hänen kiinnostuksen kohteitaan, arvojaan, uskomuksiaan sekä taitojaan ja vahvuuksiaan (Kasurinen 2018, 87–88; ks. kuvio 2.)



Kuvio 2 Opintoja aloitettaessa – Uraohjaus – vahvuudet

RYHMÄMUOTOISEEN URAOHJAUKSEEN SISÄLTYY TULEVAISUUSOHJAUS

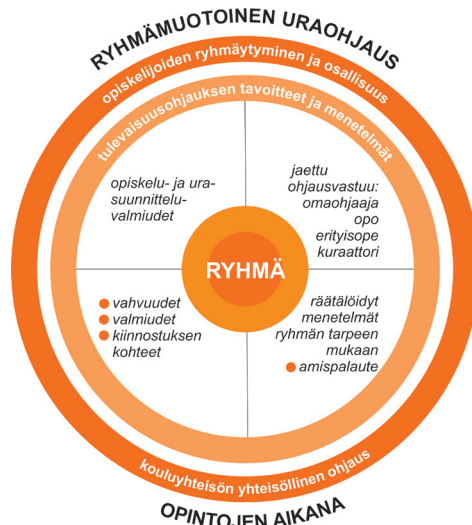
HOKS- ja uraohjausprosessin mallissa kuvatus ryhmämuotoisen uraohjauksen (ks. kuvio 3) tavoitteena on vahvistaa opiskelijoiden sosiaalisia valmiuksia toimia itsenäisesti ryhmissä ja hyödyntää niitä etuja, joita hyvät ryhmät tarjoavat (Maunu 2016, 8; ks. myös Halonen 2018). Sosiaalisen luottamuksen ilmapirissä toimiva ryhmä vahvistaa jäsentensä valmiuksia toimia toistensa kanssa ja ilmaista itseään. Opiskelijat tiivistävät oma-aloitteisemmin yhteistyötään ja rohkaistuvat esittämään myös ryhmän näkemyksistä poikkeavia mielipiteitä. Työskentely tehostuu ja työrauha para-

anee – opiskelijat alkavat kannustaa ja ohjata enemmän myös toisiaan. Opiskelijoiden on helpompi keskittyä opiskeluun, kun sen jäsenten ei tarvitse jännittää, vetäytyä tai suojautua toisiltaan – viihtyvyys ja sitoutuminen omaan ryhmään lisääntyvät ja sitä kautta opintomenestys ja opintojen läpäisy vahvistuvat (Maunu 2016, 51–58; vrt. Ahola, Saikkonen & Valkoja-Lähtenmäki 2015.)

Ryhmässä toimimista voi harjoitella osana HOKS- ja uraohjausprosessia. Ryhmässä tapahtuva uraohjaus *ryhmyttää* opiskelijat toisiinsa ja vahvistaa *osallisuuden* kokemusta. Kouluyhteisön keskeisiä *yhteisöllisen*, ryhmässä tapahtuvan, ohjauksen toimijoita ovat *oma ohjaaja*, *opintojen ohjaaja*, *erityisopettaja* ja *kuraattori*. Jaettu ohjausvastuu on etukäteen yhdessä sopimista ohjauksen sisällöistä kunkin ohjaajan asiantuntijuutta hyödyntäen. Ohjattavan ryhmän räätälöidyt *menetelmät* sovitaan ohjaajien yhteistyönä kunkin ryhmän tarpeen mukaan (Ks. kuvio 3).

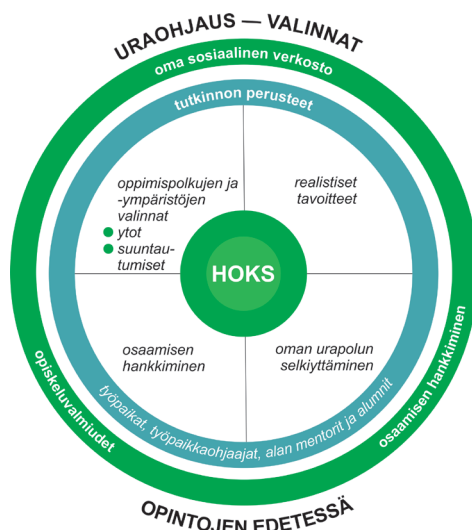
EPPA hyödynsi ryhmämuotoisessa uraohjauksessa Turun yliopiston tulevaisuustutkimuksen aineistoa tulevaisuusohjauksesta ja sen menetelmistä (Ks. Tulevaisuuden tutkimuskeskus 2019; Osata 2020). Ryhmässä tapahtuvan tulevaisuusohjauksen tavoitteet vahvistivat HOKS-prosessissa asetettuja tavoitteita ja kehittivät *opiskelu- ja urasuunnitteluvaimuksia* yhdessä ryhmän jäsenten kanssa pohtimalla (ks. kuvio 3). Tulevaisuusohjaus ja siinä käytettävät menetelmät on mahdollista yhdistää sisällöllisesti tutkimuksen perusteiden pakollisiin osaamistavoitteisiin (Opetushallitus 2020a):

- opiskelija tunnistaa omia kiinnostuksen kohteitaan, mahdollisuuksiaan ja tuen tarpeitaan (Ks. kuvio 2. Opintoja aloitettaessa – Uraohjaus – vahvuudet)
- opiskelija tekee tutkintoaan ja uraansa koskevia valintoja (Ks. kuvio 4. Opintojen edetessä – Uraohjaus – valinnat)



Kuvio 3 Ryhmämuotoinen uraohjaus opintojen aikana

- opiskelija hankkii tutkinnon suorittamisen aikana tietoa erilaisista jatkokoulutusmahdollisuuksista ja koulutustarjonnasta (Ks. kuvio 5. Opintojen päättövaiheessa – Uraohjaus – jatkokoulutus- ja työelämävalmiudet)
- opiskelija valmistautuu tutkinnon suorittamisen aikana työnhakuun ja oman osaamisensa esittelyyn (Ks. kuvio 6. Opinnoista valmistuttaessa – Uraohjaus – jatkokoulutukseen ja työnhaku).



Kuvio 4 Opintojen edetessä – Uraohjaus – valinnat

OPINTOJEN EDETESSÄ URAPOLKU SELKIYTYY

Opintojen edetessä HOKS-keskustelujen keskiössä ovat opintojen etenemisen seuranta, tavoitteiden asettaminen ammatillisen osaamisen kehittymiselle sekä *oman urapolun selkeyttäminen*. Opiskelija hankkii osaamista vuoropuhelussa *oman sosiaalisen verkostonsa* kanssa ja osallistumalla erilaisten yhteisöjen, kuten oppilaitos-, verkko- ja työpaikkayhteisöjen, toimintaan (Kumpulainen & Mikkola 2015, 20). *Työpaikoilla* tapahtuva oppiminen tuo vuoropuheluun mukaan *työpaikkaohjaajat* koulutus- ja oppisopimusjaksoilla. Keskeisessä roolissa ohjauksessa on edelleen omaohjaaja, joka tukee opiskelijaa tavoitteiden saavuttamisessa hänen vahvuuksiaan tukemalla. Opintojen edetessä myös *opiskeluvalmiudet* kehittyvät. *Alan mentoreiden ja alumnien* osaamista voidaan hyödyntää opiskelijan urapolun selkiyttämisessä (Alftan ym. 2017; ks. kuvio 4).

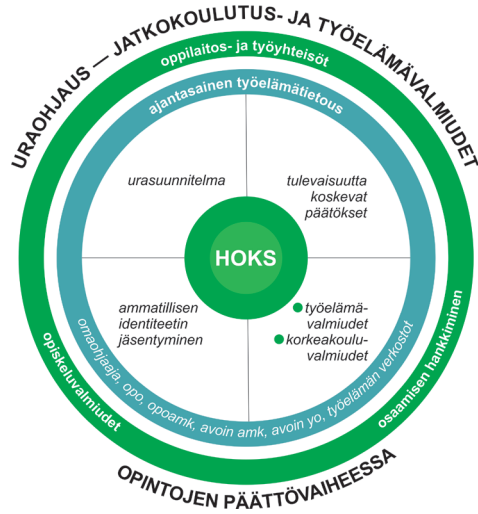
Tavoitteiden realistisuus korostuu, kun opiskelija tekee valintoja sellaisista *yhteisten tutkinnon osien ja suuntautumisvaihtoehtojen* opinnoista, jotka tukevat hänen mahdollisuuttaan rakentaa yksilöllinen polku *työelämään tai jatko-opintoihin*. Valinnoista päätettäessä tieto *erilaisista oppimisympäristöistä* auttaa opiskelijaa opintopolkujen suunnittelussa ja opintojen suuntaamisessa valitulla urapolulla. EPPAn pilottiopiskelijoiden ja heitä ohjanneiden opettajien ohjauskokemukset nostivat esille oikea-aikaisen ohjauksen ja tiedon saannin tärkeyden. Oikea-aikainen tieto tarjolla olevista mahdollisuuksista on varhaista informaatiota esimerkiksi jatko-opinnoista ja niissä tarvittavista valmiuksista (Alftan ym. 2017). Ryhmämuotoinen uraohjaus (ks. kuvio 3) voi toimia oivallisesti oikea-aikaisen tiedon antajana erilaisten ryhmän kanssa tehtävien tutustumiskäyntien tai erilaisia digitaalisia palveluja hyödynnettäessä. Ryhmän tarpeen mukaan voidaan esitellä jatkokoulutusta, osaamisen hankkimisen tapoja, erilaisia oppimisympäristöjä ja valinnaisia opintoja. Tämä lisää myös

opintoihin sitoutumista ja vähentää turhia keskeyttämisii (Alftan ym. 2017; myös Ahola ym. 2015, 67; ks. kuvio 4).

OPINTOJEN PÄÄTTÖ- VAIHEESSA AMMATILLINEN IDENTITEETTI ALKAA JÄSENTYÄ

Opintojen päättövaiheessa HOKS- ja uraohjausprosessin keskiössä on työelämään siirtyminen tai jatkokoulutukseen hakeutuminen. Opiskelijan *työelämävalmiudet* ja ajantasainen *työelämä-tietous* on vahvistunut *työyhteisöissä* ja työelämän verkostoissa erilaisissa osaamisen hankkimisen prosesseissa. Ammatillisen kasvu on ollut tiedollista, taidollista ja persoonallista kehittymistä kohti oman alan asiantuntijuutta. *Ammatillisen identiteetin* jäsentymisessä omaohjaajalla, ammattiopettajilla, työelämällä ja muilla opiskelijoilla on keskeinen rooli (Opetushallitus 2014; Alftan ym. 2017; ks. kuvio 5.) Osa opiskelijoista suuntaa jatko-opintoihin, jolloin tarvittavista *korkeakouluvalmiuksista* saadaan tietoa eri kouluasteiden opintojen ohjauksessa, jossa keskeisinä ohjaajina ovat *omaohjaaja, opintojen ohjaajat toisella asteella ja ammattikorkeakoulussa sekä avoimen ammattikorkeakoulun ja avoimen yliopiston ohjaustoimijat*. Onnistuneen ohjauksen edellytyksenä on toimijoiden ajantasainen tieto ammatillisista tutkimuksista, henkilökohtaistamisen mahdollisuuksista ja yksilöllisten koulutuspolkujen rakentamisesta (Alftan ym. 2017).

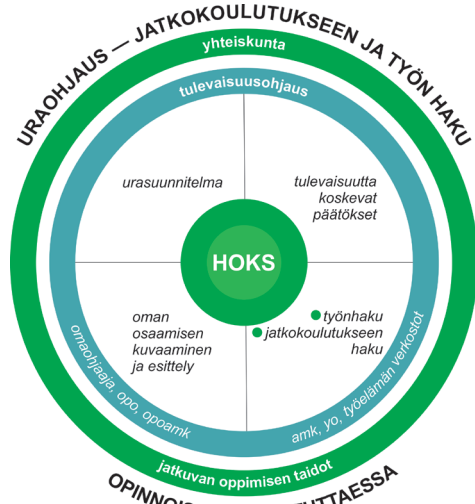
Koulutuksen aikana saatu palaute osaamisen kehittämisestä, niin opettajilta kuin työpaikkojen työpaikkaohjaajiltakin, on opiskelijalle merkityksellistä. Saatu palaute on tärkeää käydä kootusti läpi, jolloin se tukee seuraavien vaiheiden suunnittelua, ohjaa ja tukee tavoitteiden saavuttamista ja kehittää edellytyksiä itsearviointiin. Kehittävä arviointi ja palautetiedon läpikäyminen auttaa opiskelijaa muodostamaan omaa toimintaansa tukevia käsityksiä omasta kyvykkyydestään ja osaamisestaan. Itsetuntemuksen lisäksi opiskelija kasvaa tietoisemmaksi eri vaihtoehtoista. Samalla opiskelijan urasuunnitelma etenee ja hän on valmiimpi *tulevaisuutta koskeviin päätöksiin* (ks. kuvio 5).



Kuvio 5 Opintojen päättövaiheessa – Uraohjaus – jatkokoulutus- ja työelämävalmiudet

OPINNOISTA VALMISTUTTAESSA ESITELLÄÄN OMAA OSAAMISTA

Opinnoista valmistuttaessa *tulevaisuutta koskevat päätökset ja urasuunnitelma* valmistavat opiskelijaa työelämään tai jatko-opintoihin siirryttäessä (ks. kuvio 6). HOKS- ja uraohjauksen keskiössä ovat *oman osaamisen kuvaaminen ja esittely*. Siirtymää tukeva ohjaus keskittyy *työnhakuun tai jatkokoulutukseen hakuun*. Opinnoista valmistuttaessa keskeisiä ohjauksen toimijoita ovat *omaohjaaja* ja eri kouluasteiden *opintojen ohjaajat*. Myös ryhmämuotoisella ohjauksella (ks. kuvio 3) on paikkansa ja sen avulla voidaan vahvistaa luottamusta ja kannustaa tulevaan (Mäkelä 2018). Läpi koulutuksen toteutettu HOKS- ja uraohjausprosessi luo valmiudet *jatkuvan oppimisen taitojen* kehittyemiselle ja sujuville siirtymille *yhteiskunnassa* – olivatpa ne sitten siirtymiä työuralla tai siirtymiä jatkokoulutukseen ammattikorkeakouluissa tai yliopistoissa (Opetus ja kulttuuriministeriö 2019, 39–44). Seuraava kuvio (ks. kuvio 6) kuvaa opinnoista valmistuttaessa -prosessia.



Kuvio 6 Opinnoista valmistuttaessa – Uraohjaus – jatkokoulutukseen ja työnhaku

LOPUKSI

EPPAn HOKS- ja uraohjausprosessin malli suunniteltiin opettajille ja ohjaajille tukemaan opiskelijoiden sujuvia siirtymiä työelämään tai kouluasteelta toiselle. Ammatillisen koulutuksen reformin tavoitteena on huomioida opiskelijoiden yksilöllisiä tarpeita ja tavoitteita puuttuvan osaamisen hankkimisessa. Asiakaslähtöisyyden näkökulmasta opiskelijaa tuetaan myös hänelle sopivien valintojen tekemisessä. Opetajat ja ohjaajat tukevat opiskelijoita valmentamalla ja tukemalla heitä heidän omien vahvuuksiensa löytämisessä ja kehittämisessä (Alftan ym. 2018). Opiskelijalle koulutus on ammatillisuuteen kasvamisen prosessi, joka on kytköksissä opiskelijan tuntemuksiin johonkin kuulumisesta tai kuulumattomuudesta. Osaamisen tunnistamisen, hankkimisen ja tunnustamisen ohella opiskelijat käsittelevät kokemuksiaan itsensä tunnistamisesta ja tunnustetuksi tulemisesta siinä yhteisössä, josta itsensä ammatillisessa koulutuksessa löytävät (Vieno, Helander & Saari 2017). Erityisesti nuorilla opiskelijoilla ryhmään kuulumisen ja siinä hyväksytyksi tuleminen kokemus voi olla ratkaiseva tekijä opintoihin kiinnittymisessä ja niissä edistymisessä (Maunu, Anttila, Kiilakoski, Ronkainen, Lundbom & Souto 2016). Yhtä tärkeää on suunnata tulevaisuuteen ja oppia tunnistamaan eri vaihtoehtoja ja toimimaan halutun, toivotun tai mahdollisen tulevaisuuden saavuttamiseksi.

LÄHTEET

- Ahola, S., Saikkonen, L. & Valkoja-Lähtenmäki, L. 2015. Ammatillisen koulutuksen läpäisyn tehostamisohjelma. Arviointiraportti. OPH. Haettu 22.4.2020 osoitteesta http://www.lapaisy.fi/wp-content/uploads/2015/11/Lapaisyutkimus_nettiin.pdf.
- Alftan, A., Levo-Aaltonen, S., Rantanen, O., Raudasoja, A. & Salo, A. 2018. Uraohjauksen valmennusohjelma. HAMK Unlimited Journal 11.1.2018. Haettu 20.04.2020 osoitteesta <https://unlimited.hamk.fi/ammattillinen-osaaminen-ja-opetus/uraohjauksen-valmennusohjelma>.
- Halonen, L. 2018. Tukea, kannustusta ja ymmärrystä” – Merkityksellisiä kohtaamisia ammatillisen opiskelijan opintopolulla. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Haettu 22.4.2020 osoitteesta https://publications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20181414/urn_nbn_fi_uef-20181414.pdf.
- Hannula, H. 2017. Opiskelijaa koskevat tiedot henkilökohtaistamisprosessin välineenä erityisesti henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelman näkökulmasta. Poluttamo – oma digipolku oppimiseen -hanke. Suomen avoimien tietojärjestelmien keskus COSS ry.
- Karusaari, R. 2020. Asiakaslähtöisyys osaamisperustaisessa ammatillisessa koulutuksessa. Akateeminen väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kasurinen, H. 2018. Toivokeskeisyys ohjauksessa. Teoksessa J. Pirttiniemi, H. Kasurinen, J. Kettunen, E. Merimaa & R. Vuorinen (toim.) OPO 2 – Opinto-ohjaajan käsikirja. Helsinki: OPH. Oppaat ja käsikirjat 2018:1.
- Kumpulainen, K. & Mikkola, A. 2015. Oppiminen ja koulutus digitaalisella aikakaudella. Teoksessa M. Kuuskorpi (toim.) Digitaalinen oppiminen ja oppimisympäristöt. Kaarina julkaisu 2015:1. Haettu 27.4.2020 osoitteesta http://digi-ope.com/tablet/wpcontent/uploads/2015/03/Digit_oppiminen_netti.pdf.
- Laki ammatillisesta koulutuksesta. L531/2017.
- Maunu, A. 2016. Yhteisöjen aika – Ryhmäilmiö -malli ja sosiaalipedagogiikka ammatillisissa oppilaitoksissa. EHYT Katsauksia 1/2016.
- Maunu, A., Anttila, A.-H., Kiilakoski, T., Ronkainen, J., Lundbom, P. & Souto, A.-M. 2016. Nuorisotutkimusseuran lausunto hallituksen esityksestä laiksi ammatillisesta koulutuksesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Haettu 28.4.2020 osoitteesta http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/Lausunnot%20ja%20kannatot/nts_lausunto_he_laiksi_ammattillisesta_koulutuksesta_19122016.pdf
- Mäkelä, E. (toim.) 2018. Opettajatutorin käsikirja. LAMK Korkeakoulu ja työelämä ESR -hanke 2016-2018. Haettu 21.4.2020 osoitteesta <https://www.lamk.fi/sites/default/files/2018-06/Opettajatutorin%20k%C3%A4sikirja.pdf>.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019. Katse korkealle ja horisontti laajaksi -Näkökulmia ammatillisen koulutuksen järjestäjien ja korkeakoulujen yhteistyöhön. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:26. Haettu 27.4.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-652-2>.

- Opetushallitus 2014. Näkökulmia henkilökohtaistamiseen. Oppaat ja käsikirjat 2014:7. Haettu 27.4.2020 osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/161129_nakokulmia_henkilokohtaistamiseen.pdf.
- Opetushallitus 2018. Erityinen tuki ammatillisessa koulutuksessa. Opas. Haettu 21.4.2020 osoitteesta <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-service/api/dokumentit/4637898>.
- Opetushallitus 2020a. Tutkinnon perusteet. Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto. Yhteiskunta ja työelämäosaaminen. Opiskelu- ja urasuunnitteluvalmiudet, Pakolliset osaamistavoitteet. Haettu 21.4.2020 osoitteesta <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/esitys/3689879/reformi/rakenne>.
- Opetushallitus 2020b. Henkilökohtaistaminen. Haettu 14.4.2020 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/henkilokohtaistaminen>.
- Osata 2020. Osata – osaamispolkuja tulevaisuuteen -hankkeen verkkosivusto. Haettu 15.4.2020 osoitteesta <https://osata.fi/>.
- Tulevaisuuden tutkimuskeskus 2019. Tulevaisuusohjauksen verkkosivusto. Haettu 15.4.2020 osoitteesta <https://tulevaisuusohjaus.fi/>.
- Vieno, A., Helander, J. & Saari, J. 2017. Osaamisperustaisuudesta osaamisidentiteettiin. HAMK Unlimited Journal 29.12.2017. Haettu 21.4.2020 osoitteesta <https://unlimited.hamk.fi/amatillinen-osaaminen-ja-opetus/osaamisperusteisuudesta-osaamisidentiteettiin/#.XqBjknNxc2w>.
- Väljärvi, J. 2018. Ohjaus sivistyksen tehtävänä. Teoksessa J. Pirttiniemi, H. Kasurinen, J. Kettunen, E. Merimaa & R. Vuorinen (toim.) OPO 2 – Opinto-ohjaajan käsikirja. Helsinki: OPH. Oppaat ja käsikirjat 2018:1.